

'כל מקום ששנה רשב"ג במשנתו הלכה כמותו...' – לפי שהלכות קצובות [= פסוקות] היה אומר מפי בית דינו (ירושלמי. עפ"י יד מלאכי שו). כלל זה אינו מוסכם על הכל – ע' רשב"ם ב"ב קלג: וכן משמע ברמב"ם בכמה מקומות שפסק דלא כרשב"ג. וכן הר"ף כתב שהלכה כרשב"ג רק כשמסתבר טעמו. ע"ע במובא בב"ב קעד ובסיכומים שם קלז-קלח, וכן בחולין לח:

(ע"ב) 'כנגדו ביום טוב מהו, טעמא דרבי יוסי בן המשולם משום דקסבר תולש לאו היינו גוזז וביום טוב אסור...' פרשו התוס' והרא"ש שגם לפי הצד הזה בגמרא, שתולש לאו היינו גוזז, אסור מדרבנן לתלוש את שער הבכור בכוונה – גזרה משום גוזז, אלא שהתירו בשאינו מתכוין ולצורך שחיטה ובאופן שאינו 'פסיק רישא', שמפנה מקום לשחיטה אנה ואנה ואת נתלש נתלש. אבל לענין יום טוב, שאם מתכוין אסור מן התורה שהרי עוקר דבר מגידולו, הלכך אסור מדרבנן בשאינו מתכוין [לפי הצד הזה בספק].

ויש לשאול, הלא גם לענין יום טוב לכאורה אין אסור תורה בתלישת השער לצורך שחיטה, שמתוך שהתורה מלאכת אוכל נפש הותרה גם מלאכה זו של תלישת השער לצורך שחיטת הבהמה, ואם כן הרי זה דומה לבכור שכיון שאין שם אסור תורה לכך התירו בשאינו מתכוין? ונראה שאין הדבר כן אלא אסור מן התורה, לפי שנאמר הוא לבדו יעשה לכם, הרי זה כמפורש שמכשירי אוכל נפש לא הותרו מן התורה (עפ"י שער המלך יום טוב א.ד. וע"ע בסמוך). ואמנם אסור דאורייתא ממש אין כאן, מטעם אחר – שהרי זו מלאכה שאין צריכה לגופה, אך כבר כתבו הראשונים (ע' תוס' להלן ד"ה דהוה, ועוד) שמלשאל"ג חמורה יותר מאיסורין דרבנן כגון 'כלאחר יד', כי מצד הפעולה הריהי כמלאכה דאורייתא ממש. וע"ע אודות סברה זו בשו"ת שבט הלוי ח"ז לט.

דף כה

'זהתניא התולש את הכנף... חייב... שאני כנף דהיינו אורחיה'. שיטת הרמב"ם (י"ט ג,ג) והרא"ש שאסור למרוט כנף העוף ביום טוב לצורך שחיטה, מפני שזו מלאכה כדרכה כמבואר כאן. והרמב"ן כתב שאין אסור בדבר, כי הלא הותרה מריטת הנוצות מן העוף לאחר שחיטה, שהרי זו מלאכה אוכל נפש, הלכך מותר למרוט גם קודם שחיטה [וכתב הר"ן (בשבת עד) שכן נהגו]. בבאור סברת הרמב"ם והרא"ש, כתב בספר אבי עזרי (י"ט [קמא] ג,ג), לפי שמריטת הנוצה קודם שחיטה אינה בגדר 'מלאכת אוכל נפש' או מכשיריו מצד עצמה, שהרי המריטה לאכילה דרכה להעשות לאחר שחיטה, אבל קודם שחיטה אפשר שמורט בשביל שרוצה בנוצות וכדו' ולא לאכילה – הלכך הרי זו כמלאכת כתיבה ואריגה, שאינן מותרות אפילו לצורך אכילה, ע"ש בהרחבה. להלכה נפסק בשולחן-ערוך (או"ח תצח, יג) כשיטת הרא"ש והרמב"ם לאסור. ואולם כתבו אחרונים שעתה נהגו השוחטים להקל ולהסתמך על דעת הרמב"ן, שאומרים שאי אפשר לשחוט ללא מריטת הנוצה [והרי זה בכלל התר השחיטה]. ומ"מ ראוי להחמיר למרוט בערב יום טוב. ואם לא מרט, אם אפשר לפנות השער ביד ללא מריטה – יש להחמיר (מובא במשנ"ב תצח ס"ק סח; חו"א כא, ז).

'אלא לעולם סבר רב דבר שאינו מתכוין אסור ותולש לאו היינו גוזז, וביו"ט היינו טעמא דשרי דהוה ליה עוקר דבר מגידולו כלאחר יד'. מכך שהוצרך לומר 'ותולש לאו היינו גוזז', משמע קצת

שהטעם 'כלאחר יד' אין בו כדי לפטור אלא משום מלאכה ביו"ט או בשבת, אבל לא בשאר איסורי תורה, הלכך אם היה תולש בכלל 'גוזז', היה חייב משום ולא תגז אעפ"י שאינו דרך גזיזה. ואולם יש לשמוע מתוך דברי התוס' בפסחים (פו:): שגם בשאר איסורים פטור בעשיה שלא כדרך. וגם בנודע-ביהודה (תנינא יו"ד מג) כתב להוכיח שהמבשל בשבת בחמי טבריה אין סיבת פטורו משום שלא היה בישול כזה במשכן, שהרי גם בבישול בשר-בחלב פטור כשמבשל בחמי טבריה - אלא הטעם משום שאינו כדרך (עפ"י חדושי הר צבי כאן, וע"ע הר צבי מנחות נו).

וע' חולין קלו - שלדעת ר' יוסי גיזה שלא כדרך, כגון שוטף את הרחלים, פטורה מראשית הגז. וכן קיטוף או עקירה ותלישה אינם דרך 'לקט', אבל במידי דאורחיה - חייב. ומשמע שכל הנאמר בתורה לעולם נאמר כפי דרכו הרגילה. וכ"מ בב"ק נג לענין 'דרך נפילה'. וכמדומה שכלל זה נמצא בדברי הנצי"ב, וכן מובא בקובץ שעורים פסחים כג. ויש תולים זאת במחלוקת הראשונים. ע"ע יוסף דעת פסחים שם ומנחות נו.

יוסבר ר' יוסי בן המשולם דבר שאין מתכוין אסור, והתניא שתי שערות עיקרן מאדים וראשן משחיר - ר' יוסי בן המשולם אומר גוזז במספרים ואינו חושש. כבר תמהו המפרשים לפרש"י (וכ"כ הרמב"ם פרה א,ג), מדוע נחשב 'אינו מתכוין', והלא מתכוין הוא למעשה הגזיזה, ומה בכך שאין לו צורך בשער [ואמנם הראו דוגמא לסברה זו ברשב"א בשבת קלג. וי"ל]. ועוד, הלא מודה ר' שמעון ב'פסיק רישיה' שאסור.

ויש אומרים שאכן יכול היה לדחות ולומר 'ולטעמיה' (ע' תוס' כאן ולהלן לד. ד"ה אילימא; הגהות מלא הרועים; הגהות קרני ראם; שפת אמת; בית הלוי ח"א א,ה; 'חדושי הגר"ח על הש"ס').

והתוס' פרשו שגזור השערות שעיקרן משחיר [שזה מותר לו לפי שהוא לצורך תיקון והכשר], גם אם יגזו בתוך כך שערות אדומות - מותר, משום דבר שאינו מתכוין (וע"ע שלטי הגבורים פ"ד דשבועות, אודות השחתה ע"מ לתקן).

'שאני פרה דלא שכיחא'. פרש"י: ומלתא דלא שכיחא לא גזרו רבנן. ותמה השפת-אמת והלא אין זו גזרה מיוחדת שגזרו על פרה אלא היא בכלל כל קדשי בדק הבית, ואם כן מה בכך דפרה לא שכיחא הלא בכלל גזרת חכמים היא? ועוד, מהו זה שממשיך להקשות הלא יש תקנה בחילול וגזיזה - והרי לא גזרו חכמים בדבר ומדוע צריך לטרוח בזה?

ולכן פרש 'שאני פרה דלא שכיחא' - שקשה למצוא פרה אדומה, לכן התיר ר' יוסי בן המשולם איסור דרבנן. ומקשה והרי יש עצה בהתר ואין צריך לדחות את האיסור.

ולפירוש זה מובנת גרסת 'א לא שאני פרה' ואין צריך להגהת הב"ח ועוד - כי עתה חוזר בו מהטעם שאמר 'שאני פרה דקדשי בדק הבית היא', שבוז אין די להתיר אלא רק משום דלא שכיחא.

ויש מפרשים בדרכים קרובות: כיון שדמיה יקרים, לב ב"ד מתנה עליה, ואפילו היתה פרה נחשבת קדושת מזבח (עפ"י הנצי"ב - לפי התוס' בחולין יא:).

או גם: כיון שאינו מתכוין לגיזה ואין כאן איסור תורה, והרי פרה לא שכיחא - לא גזרו חכמים לאסור. וגם לפי"ז מיושבת גירסת 'אלא', כי עתה כבר אין צורך בטעם 'פרה קדשי בדק הבית' (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"א קצח, בבאור התוס' בב"ק י ד"ה שהשור).

'לא שנו אלא ביד אבל בכלי אסור...' לשיטת הרמב"ם שהתירו לו לתלוש אף במתכוין, יש לפרש שלא התירו באופן זה אלא תלישה ביד שאינה דרך מלאכה כלל [ויש סוברים שתלישת שער בכלי -

הרי זו דרך גזיזה וחייב משום 'גוזז'. ע' באור הלכה תצה, יב – עפ"י הרא"ש בשבת ועוד].
ואולם להתוס' והרא"ש שסוברים שאין התר לתלוש במתכוין אלא מפנה השער אילך ואילך ואם נתלש נתלש, צריך לומר שאף באופן זה לא התירו אלא ביד. ואמנם צריך באור בטעם הדבר.
(ע' מגן אברהם צח סק"ג שתמה על כך. והיה אפשר לומר שהסוגיא מדברת רק לשיטת רב שדבר שאינו מתכוין אסור, לכן לא התירו אלא ביד. ואולם הפוסקים (או"ח תצה, יב) נקטו שדשא"מ מותר ואעפ"כ לא התירו אלא ביד).
ואולי יש לומר שכשעושה בכלי – ודאי ייתלש מן השער והרי זה כ'פסיק רישיה ולא ימות' (עפ"י מים קדושים).

בהגהות ריעב"ץ כתב שמותר לפנות השער בקופיץ. וזה דלא כפסק הרמ"א באו"ח תצה, יב. ואולי דבריו אמורים רק בשיטת הרמב"ם שהמדובר בגמרא בשמתכוין הלכך בשא"מ מותר גם בכלי, אבל לתוס' ורא"ש הלא מדובר בגמ' בשאינו מתכוין.

ז'וכן תולש שער לראות מום. איבעיא להו: לכתחילה או דיעבד. שיטת התוס' והרא"ש (לעיל) שאין הכוונה 'לכתחילה' שתולש בכוונה תחילה – שזה ודאי אסור, כי גם אם תולש לאו היינו 'גוזז' אעפ"כ אסרו חכמים כל תלישה, אלא הכוונה 'לכתחילה' – שמותר לו לדחוק השער כדי לראות המום, גם אם יתכן שייתלש. או שמא אסור הדבר אלא שאם עשה כן אמרה המשנה שלא להזיז.
ואולם הרמב"ם מפרש 'לכתחילה' כפשוטו, שמותר לתלוש השער בכוונה תחילה לצורך ראיית מום.

(ע"ב) 'בגיות בכור בעל מום עסקינן שנתערבו בגיזי חולין'. הטעם שאוסרת הגיזה בכל שהוא – משום שהיא בגדר דבר חשוב שאינו בטל (רמב"ם בכורות ג, יב). או משום קנס על השחייה, או משום שתלש בידים. וכן י"ל משום שקדשים הם דבר שיש להם מתירים, שאפשר בפדיון, הלכך אוסרים בכל שהן (עפ"י ראב"ד שם).

היה אפשר לומר טעם נוסף; ר' יהודה לשיטתו שמין במינו לא בטל [ולפי"ז יצא שאף בתערובת יבש ביבש סובר כן]. ואולם הפוסקים נקטו שמב"מ בטל ואעפ"כ הביאו דין זה להלכה. עפ"י שיעורי הגר"ש"א שליט"א. וע"ע בהרחבה בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ג יב.

[ואף שני הסברים האחרים שבגמרא, אינם חולקים לדינא בדבר זה. כסף משנה].

'אמרה לשמעתיא קמיה דרבי ירמיה, אמר: בבלאי טפשי, משום דיתבי בארעא דחשוכא אמרי שמעתא דמחשכין'. ע' סנהדרין כד שאמר ר' ירמיה 'במחשכים הושיבני' – זה תלמודה של בבל. וע' במובא שם מספרי ר' צדוק הכהן בענין זה.

'פירש הרמב"ם ז"ל בתשובת שאלה דר' ירמיה לטעמיה דאמר במחשכים הושיבני כמתי עולם – זה תלמוד בבלי. וטעמא משום דלא נהירי להון טעמי דמתנייתא כהלכה כמה דנהירי לרבנן דארץ ישראל. ור' זירא נמי בעי דלשתכח ליה טעמיה דבבלאי משום דלא נהירין ליה בתר דשמע טעמא דמערבאי, דמנהגא דעלמא דמדכר טפי מאי דגמר ברישא. מיהו לאו בכל הדורות היה כן אלא בימי רבה ורב יוסף ואבבי ורבה דהוו להו שמדות כדאיתא בהשוכר את הפועלים... וזהו טעמן של ר' זירא ור' ירמיה. אבל אחרי כן נתגברה התורה בבבל, כל שכן בימי רב אשי דאמרינן מימות רבי ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד. עד כאן דברי רבינו ז"ל וחיים הם למוצאיהם' (ריטב"א יומא נו – עפ"י שו"ת הרמב"ם תלו. וע"ע בספר הישר לרבנו תם, תשובה מח).

- א. נראה שדוקא שור וכדו' נתרבה, אבל הגוזה עוף של מוקדשין – פטור. והוא הדין לענין לאו דלא תעבד (מנחת חינוך מוסף השבת יב,ד). ואין הדבר מוסכם (ע' מנחת סלת' שם).
- ב. כתב הרמב"ם: יראה לי שאין הגוזה חייב עד שיגוזו כדי רוחב הסיט כפול, לא יהא זה חמור משבת. וע' במג"ח תפג,ב; 'חדושי הגר"ח על הש"ס'.
- אמר רבי אלעזר: קדשי בדיק הבית אסורים בגיזה ובעבודה מדרבנן. לפי אפשרות אחת בגמרא בפרה אדומה מותר, מפני שאינה מצויה לכך לא גזרו בה חכמים.
- וכן נקט הר"ש (פרה ב,ה). וע' גם בשער המלך איסורי מזבח א,יא. וכבר העירו מדברי התוס' בחולין יא: (סד"ה חטאת) שנראה שאסורה מדאורייתא בגיזה, ד'חטאת' קרייה רחמנא. ומכל מקום כשנפדיה מותר לגזזה לדברי הכל, כמבואר בגמרא, וכן מובא בתוספתא פרה ב.

דפים כה – כו

- לז. א. צמר / שער שנתלש מן הבכור במכוון או נתלש מאליו – האם הוא מותר בשימוש? ומה דינו כשנתערב בגיזת חולין?
- ב. צמר של עולה, חטאת ואשם שנתלש – מהו?
- ג. צמר המדובלל בבכור – מהו?
- ד. בעלי מומים שנתערבו בתמימים, ביקר את כולם ולא מצא מום – מה דינם? ביקר מקצתם ומצא מום – האם צריך לבקר עוד את השאר?
- א. צמר / שער שנתלש מבכור בהמה טהורה, בין שנתלש במכוון בין שנתלש מעצמו; אם מבכור תם, או גם מבעל-מום שעדיין לא התירו מומחה (ריש לקיש) – הצמר אסור לעולם, גזרת חכמים היא שמא ישהנו בגלל הצמר הנושר (ונמצא בא לידי תקלה (רש"י ועוד), ויבטל מצות אכילתו בתוך שנה (ערמב"ם ועוד).
- א. משמע שמדין תורה אין איסור בצמר שנתלש (תוס'). ונראה דוקא אם הומם אבל כל עוד הוא תם – הצמר אסור מן התורה אם ננקוט שזריקת הדם מתירתו, שהרי עדיין לא נעשתה מצוותו (עפ"י חזו"א בכורות כג,ד כא,י ערלה י,ו. וע"ע בתד"ה התולש וברמב"ם מעילה ו,ב; שו"ת משיב דבר ח"ב עד ד"ה היוצא; נח). ואין הדבר מוסכם (ער"ש ערלה ג,ג. וע"ע מהריט"א אות מב).
- ב. אפילו תלש הצמר בהתר, כגון לראות את מומו – אותו הצמר אסור בהנאה לעולם (רמב"ם מעילה א,י).
- נתלש מבכור בעל מום שהתירו מומחה; כל עוד הבכור חי – אסור להנות מן הצמר, גזרה שמא ישהנו (ונראה שגם עקביא מודה בדבר. עפ"י חזו"א כא,י). שחטו; לדברי רבי יהודה, עקביא בן מהללאל מתיר (שאין לגזור שמא ישהה בעל מום בשביל הצמר. רש"י) וחכמים אוסרים. ולדברי רבי יוסי במשנה (כהסבר הגמרא), אפילו חכמים מתירים בזה (שכשם שהשחיטה התירה את הצמר המחובר בו, כך התירה את התלוש. ערש"י).
- מת הבכור; לרבי יהודה, דברי הכל אסור (כן פרש רבא דברי ר' יהודה בברייתא), ולרבי יוסי – עקביא מתיר וחכמים אוסרים. ויש תנא נוסף הסובר בין בוז בין בוז מחלוקת (ת"ק דברייתא, כהסבר רבא).
- אמר רב נחמן: הלכה כרבי יהודה, וכדעת חכמים שאפילו נתלש לאחר שהתירו מומחה, ושחטו – אסור. שכן שנינו בבחירתא – מסכת עדויות. וכן סתם תנא דמתניתין בסיפא (רנב"י).
- יש מי שצדד לומר לדעת רש"י (בתמורה לא). שאסור מהתורה להנות מגיזת פסולי המוקדשין קודם זביחתם, שלא התירתם תורה בהנאה אלא משעת זביחה ואילך (עפ"י מהריט"א אות מב. וע' גם בחדושי הנצי"ב עפ"י פרוש המשנה לרמב"ם ערלה ג).

נתערבה גיזת האיסור בגיזות חולין – אפילו בכמה אלפים, הכל אסור (כמבואר בהסבר רבה בר אבא לברייתא. וכן פסק הרמב"ם (בכורות ג, ב). ואף ההסברים האחרים שבגמרא אינם חולקים לדינא. עפ"י מפרשים).

ב. צמר של שאר זבחים שנתלש; בבעלי מומין – לחכמים אסור, שאם נתירם יש לחוש שמא יבוא להשהותם (רש"י).

נראה שבבע"מ אין חילוק בין בכור לחטאת ואשם (עפ"י חזו"א כא, י) – כפרש"י. ואולם מרמב"ם (מעילה א, י) ור"ג נראה שלהם שיטה אחרת, ולפיה בבע"מ מותר בנתלש הצמר מאליו, כיון שלא יבוא להשהותו כי לא ירויה כלום שהרי בין כך טעון פדייה. ע' במפרשים.

בתמימים (לפרש"י מדובר שלאחר שנתלש נפל מום בבהמה, ופדאה ואת צמרה. והתוס' פרשו בעולה שנשחטה ונזרק דמה, שהותרה עם צמרה) – יש חילוק בסוגי הקרבנות; בחטאת ואשם כיון שעיקרם לכפרה אין חשש להשהיה, הלכך לא גזרו על הצמר. בבכור ומעשר בהמה (ושאר שלמים. עפ"י רמב"ם. וע' נצי"ב) – ודאי אסור, כדלעיל. בעולה – נסתפקו בגמרא האם גזרו שמא ישהה מפני שאין עיקרה לכפרה, או כיון שמ"מ מכפרת אעשה, אין חשש השהיה. ולא נפשט הספק. ודוקא כשנתלש מעצמו, אבל התולש בכונה – ודאי אסור (ואף לעקביא אסור בתמימים, ואף בחטאת ואשם. עפ"י תוס'. וע' גם חזו"א כא, י).

ג. צמר המדובלל (= תלוש מעיקרו ומסובך עם הצמר המחובר) בבכור; את שנראה עם הגיזה – מותר. ואת שאינו נראה עמה – דינו כצמר שנתלש.

היכי דמי שאינו נראה עם הגיזה – ר' נתן בר' אושעיא אמר: כל שאינו מתמעך עמה, שנראה בולט משאר הגיזה. ור' אלעזר אמר ריש לקיש: זה שעיקרו הפוך כלפי ראשו, אבל אם אינו הפוך אלא שאינו מתמעך עם השאר – מותר, שהרי אי אפשר לגיזה בלא נימין המדולדלות.

הלכה כריש לקיש (רמב"ם; טשו"ע י"ד שח). וי"א להחמיר כשניהם (ע' רמב"ן רא"ש ור"ג. ומרש"י משמע שרבי נתן מודה לריש לקיש ומוסיף עליו, אבל בשטמ"ק (א) מבואר שלר' נתן כשעיקרו הפוך עדיין נחשב נראה עם הגיזה).

בכור תם שנשחט, הצמר והשער המחוברים מותרים כדרך שהותר עורו אחר זריקת דמו על המזבח (ערמב"ם בכורות ג, יא). בכור שמת – הצמר המחובר בו אסור בהנאה, כשאר הגוף. נראה שהוא איסור מדרבנן, אבל מהתורה מותר (עפ"י חזו"א כג, ב).

ד. בעלי מומים שנתערבו בתמימים, וביקר ולא מצא מום באף אחת מהתערובות; לדעת רבי חייא בר אבא, נחלקו בדבר ר' יהודה ור' יוסי, ומחלוקתם תלויה במח' חכמים ור' מאיר אודות טומאה שאבדה ולא נמצאת. ואמרו בגמרא שלדעת ר' אסי הכל מודים שאסור, כי מניחים שלא בדקו היטב [ואילו דעה ראשונה סוברת שיתכן שהיה זה מום עובר ונרפא].

בדק קצת מהתערובת ומצא בעל מום; לדברי ר' אסי, מחלוקת תנאים בדבר (ר' יהודה ור' יוסי, וכן רבי ורשב"ג), האם מניחים זהו שאבד זהו שנמצא אם לאו. ולר' חייא בר אבא, כאן יודו כולם שזהו שמצא, כי אין דרכם של קדשים תמימים שיפול בהם מום, הלכך אין צריך לבדוק עוד בשאר.